

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.78.54>

Яловський П. М.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Виокремлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, реалізація яких в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти сприятиме формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін.

За результатами аналізу наукових праць вітчизняних учених та враховуючи специфіку дослідження, поняття «педагогічні умови» схарактеризовано як сукупність спеціально створених чинників, які сприяють успішному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін. Висвітлено сучасні підходи до виокремлення педагогічних умов формування професійної компетентності педагогів-музикантів. З'ясовано, що ключову роль у фаховому становленні студентської молоді відіграє розвиненість їхньої мотиваційної сфери, забезпечення цілісності змісту вищої музично-педагогічної освіти, а також створення спеціального освітнього середовища, сприятливого для професійної та творчої самореалізації здобувачів у різних аудиторних і позааудиторних навчальних формах.

Ураховуючи погляди сучасних дослідників, значення фахових дисциплін у професійній підготовці здобувачів, власний педагогічний досвід, сутність і структуру досліджуваного явища, теоретично обґрунтовано такі педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін: формування позитивної мотивації здобувачів до професійного становлення та майбутньої музично-освітньої діяльності; створення в закладі вищої педагогічної освіти розвивального та творчого освітнього середовища; міждисциплінарна інтеграція змісту фахових дисциплін та інших освітніх компонентів професійної підготовки педагогів-музикантів; модернізація професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: професійна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва, педагогічні умови, фахові дисципліни, позитивна мотивація, освітнє середовище, міждисциплінарна інтеграція, форми навчання, методи навчання.

Перманентний розвиток суспільства, входження України до європейського освітнього простору детермінує модернізацію вітчизняної парадигми вищої музично-педагогічної освіти, метою якої є підготовка професійно компетентних, конкурентоспроможних учителів. Ключове значення для виконання поставлених завдань відіграють фахові дисципліни – музичні освітні компоненти, засвоєння змісту яких озброїть здобувачів необхідними знаннями, уміннями, навичками, досвідом. Тому актуальним напрямком сучасних науково-педагогічних досліджень є пошук шляхів удосконалення професійної підготовки педагогів-музикантів у процесі вивчення фахових дисциплін. Серед них виняткової уваги заслуговує проблема виокремлення педагогічних умов, реалізація яких в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти забезпечить ефективність означеного процесу.

До численних питань визначення педагогічних умов фахової підготовки майбутніх учителів звертаються О. Акімова, І. Драч, В. Ковальчук, О. Кривонос, О. Марущак, Ю. Шапран та інші. Учені Л. Гаврілова, Л. Пастушенко, Т. Пухальський, Т. Радзівіл, М. Томашівська, Цзян Хепін, Н. Юдзіонк, які висвітлюють педагогічні умови формування професійної компетентності здобувачів вищої музично-педагогічної освіти в різних видах навчальної та музично-виконавської діяльності.

Проте, незважаючи на низку представлених праць, поза увагою дослідників залишилося чимало аспектів розв'язання окресленої проблеми засобами фахових освітніх компонентів. Тому **метою нашої статті** є виокремлення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «умова» трактується як «обставина, яка сприяє здійсненню, створенню чого-небудь»; «фактор, від якого щось залежить» [1, с. 1506].

Педагогічні умови, на думку О. Кривонос, є штучно створеним середовищем у навчально-виховному процесі, яке сприяє досягненню поставленої мети [2, с. 119]. З погляду Л. Пастушенко, такі умови утворюють особливий педагогічний механізм, який унаслідок залучення здобувачів у незнайомі ситуації зумовлює вимогу вироблення ними нової моделі поведінки, а також активізацію їхніх адаптаційних механізмів на фізіологічному, психологічному та творчому рівнях [3, с. 130]. Погоджуємося із Ю. Шапраном, що педагогічні умови – це чинники, які виникають у процесі професійної підготовки педагогів та зумовлюють формування їхньої професійної компетентності [6, с. 276].

Отже, спираючись на висвітлені дефініції та враховуючи специфіку нашого дослідження, педагогічні умови розуміємо як сукупність спеціально створених чинників, які сприяють успішному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін.

Сучасними науковцями окреслено чимало підходів до виокремлення педагогічних умов формування професійної компетентності здобувачів вищої музично-педагогічної освіти. Приміром, досліджуючи про-

блему фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у педагогічному коледжі, Т. Радзівіл висвітлює такі педагогічні умови: застосування індивідуального підходу, реалізація інноваційного підходу, а також стимулювання активності та самостійності педагогів-музикантів [5, с. 10].

У праці Л. Пастушенко педагогічними умовами розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах визначено готовність викладачів до участі в інноваційних процесах, можливість вибору концептуальних ідей, педагогічних позицій, навчальних технологій, варіативних педагогічних прийомів, засобів і організаційних форм навчання, технологічного вирішення навчальних проблем; забезпечення в освітньому процесі вищого мистецького навчального закладу міждисциплінарних зв'язків; організаційно-технологічне та послідовне стимулювання творчої реалізації педагогів-музикантів у процесі соціокультурної діяльності на основі вільного самовираження у професійній діяльності [3].

На думку Т. Пухальського, ефективність формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін зумовлює реалізація таких педагогічних умов: інтенсифікація освітнього процесу закладів вищої педагогічної освіти шляхом інтеграції змісту фахової підготовки здобувачів у циклі диригентсько-хорових дисциплін та посилення їх міждисциплінарних зв'язків з іншими циклами професійної підготовки; створення освітнього середовища, оптимального для творчої самореалізації педагогів-музикантів у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін; сприяння особистісній орієнтованості професійного розвитку майбутніх учителів музики через організацію їхньої ефективної самостійної роботи; збагачення професійного досвіду фахівців у роботі зі шкільними хоровими колективами [4, с. 108].

Ураховуючи результати проведеного аналізу наукових праць сучасних дослідників, значення фахових дисциплін у професійній підготовці педагогів-музикантів, власний педагогічний досвід, сутність і структуру досліджуваного явища [7], виокремлюємо такі педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін:

- формування позитивної мотивації здобувачів до професійного становлення та майбутньої музично-освітньої діяльності;
- створення в закладі вищої педагогічної освіти розвивального та творчого освітнього середовища;
- міждисциплінарна інтеграція змісту фахових дисциплін та інших освітніх компонентів професійної підготовки педагогів-музикантів;
- модернізація професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Перша педагогічна умова (формування позитивної мотивації здобувачів до професійного становлення та майбутньої музично-освітньої діяльності) спрямована на розвиток у здобувачів позитивної мотивації до вивчення фахових дисциплін, рефлексії, позитивного ставлення до обраної професії, а також передбачає стимулювання професійного розвитку та пізнавального інтересу педагогів-музикантів.

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях мотивацією називають сукупність мотивів, якими можуть бути ідеали, професійні цінності, цілі, інтереси, потреби особистості. Їх взаємодія зумовлює ефективність навчальної діяльності здобувачів. Як зауважує О. Кривонос, позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора у випадку недостатньо високих здібностей, але розвинені здібності не можуть замінити відсутність навчального мотиву та гарантувати успіхи у навчанні [2, с. 119.]. Отже, формування позитивної мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва є основоположним напрямком їх професійної підготовки.

Друга педагогічна умова (створення у закладі вищої педагогічної освіти розвивального та творчого освітнього середовища) передбачає активізацію професійного і творчого розвитку здобувачів у процесі активної аудиторної та позааудиторної навчальної, дослідницької, концертно-виконавської діяльності, а також сприяє професійному становленню майбутніх учителів музичного мистецтва.

Зазначимо, що в контексті нашого дослідження освітнє середовище розуміємо як сукупність умов, які забезпечують продуктивне засвоєння здобувачами змісту фахових дисциплін, сприяють творчій самореалізації та розвитку особистісного потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва. Його структуру утворюють просторово-предметний (умови для продуктивного навчання, належне матеріально-технічне оснащення), соціальний (соціальне партнерство, продуктивна творча суб'єкт-суб'єктна взаємодія) та психодідактичний компоненти (методична система фахової підготовки педагогів-музикантів; сучасні форми, методи і засоби навчання).

На нашу думку, сприятливе для формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін освітнє середовище повинне бути розвивальним і творчим.

Створення в закладі вищої педагогічної освіти розвивального освітнього середовища зумовлює посилення професійної мотивації здобувачів, формування в них практичного досвіду та здатності до застосування здобутих компетентностей у процесі виконання фахових завдань. Більше того, таке середовище уможливорює успішний розвиток особистісних якостей та здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва в різних аудиторних і позааудиторних навчальних формах, засвоєння ними ефективних технологій, методів, прийомів, способів здійснення творчої, музично-педагогічної та музично-виконавської діяльності.

Творче освітнє середовище забезпечить стимулювання творчої активності здобувачів у процесі вивчення фахових дисциплін, зумовлює організацію продуктивної творчої позааудиторної роботи педагогів-музикантів у різноманітних художніх колективах, концертних виступах, дослідницькій діяльності, що в цілому сприятиме розвитку здатності майбутніх учителів музичного мистецтва до музичної та педагогічної творчості.

Виокремлюючи третю педагогічну умову (міждисциплінарна інтеграція змісту фахових дисциплін та інших освітніх компонентів професійної підготовки педагогів-музикантів), ми виходили з того, що професійна компетентність за своєю сутністю є інтегративним утворенням, яке поєднує знання, уміння, навички, досвід, цінності, особистісні якості та здібності. Окрім цього, професійне становлення майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті реалізації ідей компетентнісного підходу передбачає інтеграцію усіх циклів фахової підготовки, що забезпечує цілісність змісту вищої музично-педагогічної освіти. Відтак міждисциплінарна інтеграція є невід'ємним напрямком процесу формування професійної компетентності педагогів-музикантів.

Значимо, що аналіз численних наукових праць сучасних дослідників (Т. Пухальський, Л. Пастушенко, І. Драч та інші) дозволив нам сформулювати власне тлумачення концепту «міждисциплінарна інтеграція»: процес взаємопоєднання та взаємопроникнення змісту освітніх компонентів, який забезпечує формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Цей процес передбачає, по-перше, взаємопроникнення змісту фахових дисциплін, що забезпечить цілісність системи професійної підготовки здобувачів, сприятиме розвитку їх особистісного потенціалу, а також озброїть педагогів-музикантів комплексом компетентностей, необхідних для успішної музично-освітньої, виконавської та творчої діяльності. По-друге, зумовлює міждисциплінарні зв'язки фахових дисциплін з іншими освітніми компонентами, насамперед психолого-педагогічними (педагогіка, психологія), метою яких є формування загальнопедагогічних знань, умінь, навичок, досвіду – невід'ємних складових частин професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Четверта педагогічна умова (модернізація професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва) спрямована на вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних форм і методів викладання фахових дисциплін у закладах вищої педагогічної освіти, зумовлює стимулювання творчої активності та самостійної роботи здобувачів. Ураховуючи те, що вивчення кожної фахової дисципліни має свою специфіку, формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва уможливило використання таких форм навчання:

– аудиторні: лекції (лекція-інформація, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-демонстрація, лекція-візуалізація), семінарські, практичні, лабораторні й індивідуальні заняття;

– позааудиторні: педагогічна практика; самостійна робота; відвідування або перегляд здобувачами у мережі Internet концертів, вистав, балетів, опер, мистецьких виставок тощо; концертні виступи; участь у художніх колективах.

Реалізація окресленої педагогічної умови в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти передбачає використання низки методів навчання, серед яких: традиційні (бесіда, розповідь, пояснення, моделювання, демонстрування, ілюстрування, порівняння, виконання практичних і творчих завдань, художньо-педагогічний аналіз та інтерпретації музичних творів, створення ситуації успіху тощо) та інноваційні (ділова гра, тренінг, брейнсторм, метод проектів). Це сприятиме професійному розвитку педагогів-музикантів, продуктивному засвоєнню ними змісту фахових дисциплін та формуванню у здобувачів здатності до його практичного застосування у різних напрямках майбутньої музично-освітньої діяльності.

Висновки. Отже, успішне формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін уможливило реалізація певних педагогічних умов – сукупності спеціально створених чинників. Такими умовами, на нашу думку, є формування позитивної мотивації здобувачів до професійного становлення та майбутньої музично-освітньої діяльності; створення в закладі вищої педагогічної освіти розвивального та творчого освітнього середовища; міждисциплінарна інтеграція змісту фахових дисциплін та інших освітніх компонентів професійної підготовки педагогів-музикантів; модернізація професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Перспективний напрям подальших наукових досліджень вбачаємо у створенні, теоретичному обґрунтуванні та практичному втіленні структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін.

Використана література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Кривонос О. Б. Умови формування професійних компетентностей педагогів. *Вісник Черкаського університету*. 2016. С. 117–122.
3. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2017. 244 с.
4. Пухальський Т. Д. Формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами диригентсько-хорових дисциплін : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 307 с.

5. Радзівіл Т. А. Підготовка студентів педагогічного коледжу до навчання музики молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2015. 21 с.
6. Шапран Ю. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів природничих спеціальностей в умовах інноваційного освітнього середовища. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. Вип. 7(1). 2018. С. 274–291.
7. Яловський П. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 2(101). С. 84–93.

References:

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005), [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. K.; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian]
2. Kryvonos, O. (2016), Umovy formuvannya profesiinykh kompetentnosti pedahohiv [Conditions for the formation of professional competencies of teachers]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu [Bulletin of Cherkasy University]*, pp. 117-122 [in Ukrainian]
3. Pastushenko, L. (2017), Pedahohichna tekhnolohiia rozvytku profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva u vyshchyykh mystetskykh navchalnykh zakladakh [Pedagogical technology for the development of professional competence of future teachers of music art in higher art educational institutions]. Ph.D. Thesis. Rivne [in Ukrainian]
4. Pukhalskyi, T. (2019), Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnoho uchytelia muzyky zasobamy dyryhentsko-khorovykh dystsyplin [Formation of professional competence of the future music teacher by means of conducting-choral disciplines]. Ph.D. Thesis. Kyiv [in Ukrainian]
5. Radzivil, T. (2015), Pidhotovka studentiv pedahohichnoho koledzhu do navchannya muzyky molodshykh shkoliariv [Preparation of students of pedagogical college for teaching music to junior schoolchildren]. Abstract of Ph.D. dissertation. Uman [in Ukrainian]
6. Shapran, Y. (2018), Pedahohichni umovy formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pryrodnychyykh spetsialnosti v umovakh innovatsiinoho osvitnoho seredovyscha [Pedagogical conditions of formation of professional competence of future teachers of natural specialties in the conditions of the innovative educational environment]. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii [Professional education: methodology, theory and technology]*, issue 7 (1), pp. 274-291 [in Ukrainian]
7. Yalovskyi, P. (2020), Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Criteria, indicators and levels of formation of professional competence of future teachers of music art]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky [Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Pedagogical sciences.]*, issue 2 (101), pp. 84-93 [in Ukrainian]

Yalovsky P. M. Pedagogical conditions of forming future music teachers' professional competence in the process of learning special disciplines

The article highlights and theoretically proves pedagogical conditions, the implementation of which in educational process of higher pedagogical education institutions will contribute to forming the future art music teachers' professional competence in the process of learning special disciplines.

According to the analysis of domestic scientists' works and considering the specifics of the study, the concept of «pedagogical conditions» has been characterized as a set of specially created factors that contribute to the successful formation of the future art music teachers' professional competence in the process of learning special disciplines. Modern approaches to singling out the pedagogical conditions of forming future teachers-musicians' professional competence have been revealed. It was found that the key role in the student youth' professional development belongs to the development of their motivational sphere, ensuring the integrity of the content of higher music and pedagogical education, as well as creating a favorable educational environment for the applicants' professional and creative self-realization in various classroom and extracurricular forms.

Taking into account the modern researchers' views, the importance of special disciplines in the training of applicants, our own pedagogical experience, the essence and structure of the phenomenon, the following pedagogical conditions of forming the future music art teachers' professional competence in the process of learning special disciplines have been proved: forming the applicants' positive motivation for professional development and future musical and educational activities; creation of a developmental and creative educational environment in the higher educational institution; interdisciplinary integration of the content of special disciplines and other educational components of teachers-musicians' professional training; modernization of professional training the future art music teachers.

Key words: *future art music teachers' professional competence, pedagogical conditions, special disciplines, positive motivation, educational environment, interdisciplinary integration, forms of teaching, teaching methods.*